

BİREYDEN TOPLUMA TRAVMA VE ŞİDDET: BİREYSEL VE TOPLUMSAL ŞİDDET OLAYLARINA PSİKOTARİHSEL BİR YAKLAŞIM

Feriha İpek Türel*
Erdoğan Öztürk**
Can Çalıcı***

Öz

Psikotarih, iki ayrı disiplin olan psikoloji ve tarih bilimlerinin bir araya gelerek, insanlık tarihinin gelişim ve değişimi geniş bir çerçeveden değerlendirerek anlamaya çalışan bir bilim dalıdır. Psikotarih, insanlık tarihini psikolojinin bakış açısıyla analiz edebilmeyi ve tarihsel olaylar üzerindeki insan davranış ve motivasyonun etkisini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Toplumsal ölçekte yaşanan şiddet olaylarının nedenleri ile ilgili araştırmaların bir kısmı, psikotarihsel açıdan grup dinamikleri ve bu grup dinamiklerini oluşturan bilinçdışı süreçleri kapsar. Bu noktada, psikotarih alanında çalışmalar yapılmakta olup, şiddet olayları ile ilişkili ortak grup dinamikleri anlaşılmalı istenmektedir. Bu makalede bireysel ve toplumsal şiddet olayları psikotarihsel bir yaklaşımla ele alınacaktır. Lloyd de Mause'un Amerika Birleşik Devletleri temelli yaptığı araştırmalarında, toplumsal grup dinamiklerinin belirli bir döngü içinde olduğunu öne sürmüş ve bu döngülere grup fantezi döngüleri demiştir. De Mause'un çalışmalarında yer alan, ortak grup fantezileri aynı zamanda, psikotarihin diğer bir çalışma alanı olan çocuk yetiştirme stilleri ile de ilişkilendirilmiş ve genel bir çerçeve ile ortak bilinçdışı materyallerin toplumsal olayların üzerinde etkili olduğu ortaya konulmuştur. Toplumsal ölçekteki şiddet olayları ve bunların birbirini izleyen döngüler halinde devamı, ortak bilinçdışı öğeler ile ilişkili olabilmektedir. Ortak çocuk yetiştirme stilleri, kültürel özellikler, ortak grup dinamikleri toplumsal olayların oluşumunda rol sahibi olabilir. Bu doğrultuda, psikotarih biliminin araştırma yöntemlerinden yararlanarak, grup dinamikleri ve şiddet olaylarının bağlantısı üzerine daha detaylı araştırmalar yapılarak, bu soruna farklı bir bakış açısı kazandırılarak çözüm yollarına katkı sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Psikotarih, tarihsel grup fantezileri, şiddet, toplumsal şiddet, travma.

TRAUMA AND VIOLENCE FROM INDIVIDUAL TO SOCIETY: A PSYCHOHISTORICAL APPROACH TO INDIVIDUAL AND SOCIETAL VIOLENCE

Abstract

Psychohistory is a discipline that seeks to understand the development and change of human history from the perspective of two different disciplines, psychology and historical sciences. Psychohistory helps us to analyze history of human beings from the point of view of psychology and to understand the impact of human behavior and motivation on historical events. Some of the researches based on violence in society involve a psychohistorical perspective to group dynamics and unconscious motivation behind these dynamics. At this point, psychohistorical researches are conducted in order to understand these group Dynamics. In this study, individual and societal violence is taken into consideration from the view of psychohistory. Lloyd de Mause, in his researches conducted in United States of America, suggested a concept of historical group fantasies which are present in society in a continuous form of cycle. These shared historical group fantasies are also associated

* İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa, Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Öğrencisi.

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa, Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı.

*** Ar. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa, Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı.

with another important topic of psychohistory which is the common childrearing styles of people living in the same historical period. Regarding this, it is suggested that shared unconscious processes does have a role in historical changes in society. Violence in society and continuous cycles of these violent acts, are in relation with unconscious processes. Mutual childrearing styles, cultural features, shared group dynamics have a role in formation of historical events. Under these circumstances, with the help of research techniques of psychohistory, the relationship between group dynamics and violent events in society can be examined in more detail. As a result, some solutions for violent events can be constituted with the contribution of a different perspective.

Keywords: Psychohistory, historical group fantasies, violence, violence in society,

GİRİŞ

Şiddetin bireysel ve toplumsal dinamikleri klinik psikoloji, psikiyatri, psikotarih, adli bilimler ve sosyoloji başta olmak üzere pek çok bilim dalında ele alınan temel konulardan biri olmaya devam etmektedir. Psikotarih şiddetin bireysel ve toplumsal dinamiklerini oldukça yenilikçi bir bakış açısıyla ele almakta ve şiddeti önleme adına uygulanabilir ve etkin çözüm önerileri getirmektedir (Öztürk 2018, Öztürk 2016). Bu makalede bireysel ve toplumsal şiddet olayları psikotarihsel bir yaklaşımla ele alınacaktır.

Psikotarih, insanlık tarihinin gelişim ve değişimi geniş ve yenilikçi bir çerçeveden değerlendirme amaçlı olarak, psikoloji ve tarih bilimlerinin bir araya geldiği bir bilim dalıdır. İnsanlık tarihini psikolojinin bakış açısıyla analiz edebilmeyi ve tarihsel olaylar üzerindeki insan davranış ve motivasyonun etkisini anlamaya olanak sağlayan psikotarih, tarihsel olaylara, psikoterapi kuramlarının bakış açısıyla yaklaşmayı mümkün kılmıştır. Psikotarihçiler, tarihsel olayların arka planındaki insan davranış ve motivasyonlarının net bir şekilde anlaşılmasından, geçmiş ve günümüzü anlamının mümkün olmadığını savunmaktadırlar. Psikotarih, bu konulara dair araştırmalarını yaparken, tarihteki önemli politikacıların konuşmaları, gazete haberleri, mektuplar, karikatürler gibi buldukları zamana ait kaynakları inceleyerek, bu kaynakların içindeki metaforları ve tekrarlanan kelimeleri analiz ederek bilinçdışı duygu ve düşüncelere dair işaretleri aramaktadır (Öztürk 2016, De Mause 1982). Psikotarihçiler genel olarak üç temel araştırma alanı üzerine yoğunlaşmaktadır. Çocukluk çağının tarihi, psikobiyoğrafiler ve gruplar ile psikotarih ile bu üç araştırma alanının birbiriyle olan kesişim noktaları psikotarih bilimi açısından önemlidir. Son dönemlerde psikotarihte çocuk yetiştirme stilleri de en fazla çalışılan temel konulardan biri olmuştur (Derin 2018).

Çocukluk çağının tarihi, temel olarak, çocuk yetiştirme tarzlarını, aile yapısının kökenini ve çocuk istismar ile ihmeline yönelik tutumları incelemektedir. Psikobiyoğrafiler ise, bireylerin duygusal gelişimlerini, aile bağlarını, sosyal ilişkilerini ve tüm bunların kişinin yaşadığı zamanın kültürel ve sosyal özelliklerine göre değerlendirmeyi amaçlar. Kısaca bireylerin kişisel tarihlerini temel alarak, genel tarihle olan bağlantısını anlamaya çalışır. Bunu yaparken detaylı biyografik incelemeye ihtiyaç duyulduğundan, psikobiyoğrafiler daha çok tarihteki ünlü ve önemli kişilerin hayatlarını analiz etmek için kullanılır. Gruplarla psikotarih (grup ve ulus psikolojisi) ise, grupların ve ulusların motivasyon, davranış ve tutumlarının kökenini ve nedenlerini anlamaya çalışmaktadır. Bu üç temel alan da birbiriyle ilişkilidir ve bir bütünün parçaları olarak ele alınması önemlidir. Psikobiyoğrafilerin konusu olan tarihsel öneme sahip liderler, içinde buldukları grupları ve ulusları hem etkiler hem de onlardan etkilenirler. Bu kısım, psikobiyoğrafiler ile grup psikolojisi alanlarını bir araya getirirken, ortak çocuk yetiştirme stillerinin ve aile yapılarının, ortak grup fantezilerinin oluşumuna katkı sağlaması da çocukluk çağının tarihi ile grup psikolojisi alanlarını birbirine bağlamaktadır. Bireysel ve kitlesel travmalar söz konusu olduğunda ise, makro ölçekli travmalar grup psikolojisinin temel özelliklerinin oluşmasını sağlarken, bireysel travmalar ve bunların nesiller arası geçişi ise psikobiyoğrafiler ile grup psikolojisini birbirine bağlamaktadır (De Mause 1982).

Grup Psikolojisi ile Şiddet ve Travmanın Kolektif Tarafı

Belirli gruplar içinde bir araya gelen bireylerin, grup içinde sergiledikleri davranışlara ve motivasyonlarına ilişkin çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Gustave le Bon, insanların grup

içinde sergiledikleri davranışları, grupların yapıları ve dinamikleri ile grupların içinden ortaya çıkan ve yükselen liderlerin özelliklerini analiz ederek bunları çalışmalarında dile getirmiştir. Le Bon, grupların yapısı ister homojen ister heterojen olsun, grupsal bir harmoninin yakalanmasının mümkün olduğunun ve teker teker bireylerden beklenmeyen davranışların grup yapısı içinde oluşabileceğini belirtmiştir. Le Bon'un çalışmalarında liderlerin ortaya çıkış ve yükseliş dönemlerine odaklanılan bölümlerin yoğunluğu daha fazladır. Sigmund Freud'un bu noktada Le Bon'un çalışmalarına getirdiği birtakım eleştiriler bulunmaktadır. Le Bon her ne kadar, demin bahsedilen konularda kapsamlı analizler ortaya koymuş olsa da ortaya çıkan bu durumun kökenlerine ve nedenlerine dair yorum yapmamıştır. Le Bon'un konu ile ilgili yapıtları, bireylerin nasıl grup içine dâhil oldukları, davranışlarının ne şekilde değiştiği ve liderlerin bu süreçlere etkisinin ne olduğu konularına odaklanır (Le Bon 2001).

Freud ise bireylerin bu şekilde davranmaları ve böyle bir harmoniye sahip gruplar halinde bir araya gelmelerinin bir sebebi olması gerektiği üzerine kafa yormuştur. Freud'un kuramsal arka planından anlaşılacağı üzere, kendisi bu durumu bilinçdışının yapısına ve çalışma şekline bağlamıştır. Ona göre, bu durumun kökeni bireylerin bilinçdışına dayanır ve bu şekilde kendine gizli bir ifade şekli bulur. Nesiller arasında geçişi sağlanan bir çeşit kolektif bilinçdışının varlığının ihtimalinden de bahsetmiştir (Freud 1995). Bu aynı zamanda, kolektif bilinçdışı ve arketiplerle ilgili çalışmaları ile bilinen Carl Gustave Jung'un fikirleri anımsatmaktadır (Jung 2014). Freud'un bu konuya gösterdiği önemin bir nedeni de, bireysel psikoloji değerlendirmeye alınırken, çevresel etkilerden bağımsız olarak değerlendirilmesinin mümkün olmamasından kaynaklanmaktadır. Bireysel psikoloji ve sosyal psikolojinin birleştiği bu noktanın, bireylerin ruh sağlığı içinde oldukça önemli olduğunu vurgulamış ve birey psikolojisinin çevre ile sosyal etkilerden bağımsız olarak düşünülmemeyeceğini de belirtmiştir (Freud 1975).

Her toplum saldırganlık ve şiddete bütünüyle olumsuz anlamlar yüklememektedir. Özellikle modern devletlerde şiddet karşıtlığına ilişkin vurgunun tarihsel, ekonomik ve sosyo-kültürel faktörlerdeki yapısal değişimin bir sonucu olduğu görülmektedir. Özet bir ifade ile şiddet karşıtlığı saldırganlığa ilişkin sosyokültürel bir değer yargısıdır, şiddetin işlevselliği, değer yargılarının, sosyal normların ve tabii hukuk kurallarının varlığı ve dönüşümüne paralel olarak toplumsal göreliliğe sahiptir (Hogg & Vaughan 2011).

Şiddeti anlamak için birey ve toplumunun ortak güdülerinin kökenlerinin ve çıkarlarının belirlenmesine ihtiyaç vardır. Öte yandan tıpkı şiddet gibi travma konusuna da disiplinler arası yaklaşım sayesinde konunun birey üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkilerinin kültürleme ve sosyalizasyon süreçleri bağlamında ele alınmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bir toplumu meydana getiren bireyler doğdukları andan itibaren aidiyet, yakınlık duyguları geliştirmeleri ve toplumun diğer bireyleri ile karşılıklı sorumluluk ve dayanışma duygusu oluşturmaları için teşvik edilir. Sosyal psikiyatri literatüründe agresyonun birey ve toplum tarafından uygulanan kompleks bir davranış olduğunu dile getirilmiş, bu davranışın biyolojik karakterini reddedilerek, sonradan veya sosyal deneyimlerle, sekonder olarak ortaya çıktığını savunulmuştur. Agresyonun bir yaşamayı sürdürme dürtüsü olduğunu, bunun bir yandan psikolojik bir yandan da psikosomatik gösterilerini olduğunu ileri sürülmüştür. Buna göre ancak doyuma ulaşan agresyon sükun bulur, aksi halde devamlı uyarılır, yenilenir ve şiddetlenir (Ziyalar 1999). Şiddetin tarihsel değişiminin seyrini felsefi açıdan ele alan Han'a göre modern insan, determine, aşırı objektif eğilimli, belirli amaç ve görevler içinde kalıplaştırılmış öğretilere tabii, adeta robotlaştırılmış başarıya ve performansa odaklı bir öznedir. Bu durum şiddetin topolojik dönüşümüne neden olmuş birey şiddeti giderek içselleştirmiş, depresyon toplumu ortaya çıkmıştır (Han 2017). Diğer bir ifade ile toplum ve birey arasında şiddet üzerinden süregelen etkileşim geçmiş dönemlere kıyasla görece kandan ve yaradan yani fizyolojik travmadan örtük bir ruhsal travmaya doğru dönüşmüştür.

Kollektif Kimlik ve Aktüel Yaşama Bir Uyum Çabası Olarak Dissosiyasyon

Kültürel ve toplumsal olarak deneyimlenen yetiştirilme periyodu bireysel kimliğin oluşumu kadar, ömür boyu gelişimi devam eden kollektif kimliklerin oluşumuna da temel teşkil etmektedir (Robben & Su'arez 2000). Nitekim bireysel tarih, hafıza ve kimlik; hem toplumla bütünleşme

isteğini, hem de merkezileşme, çoğullaşma dürtüsünü realize etmek sureti ile kollektif tarih, hafıza ve kollektif kimlik ile karşılıklı olarak inşa edilir. Bu yapı gerektiğinde ayrışabilme (bölünebilme; dissosiyasyon) ve yeniden entegre olabilme esnekliğine sahiptir (Lacapra 2016). Öyle ki şiddet ve travma gibi durumlarda gündelik hayatı devam ettirebilmek adına yaşananları dissosiyasyonla ederek başa çıkmak yalnızca bireysel reaksiyonumuz değil aynı zamanda kollektif reaksiyonumuz haline de gelebilmektedir. Söz gelimi kitle iletişim ve sosyal medya araçlarında tekrar tekrar sunulan savaş, katliam ve cinayet gibi şiddet içerikli haber ve görsellerin uzun vadede bireyleri şiddete karşı duyarsızlaştırması ve bu durumu adeta gerçek dünyadan ziyade bir simulasyon gibi algılamaları bu duruma örnek gösterilmektedir (Wei 2007). Dissosiyasyon optimal şiddet, sıklık ve sürelerde olduğu sürece normal bir birey için bir savunma sistemi olarak işlev görmekte ve onun aktüel hayata uyumunu sağlamaktadır. Bu bağlamda dissosiyasyon aslında aktüel yaşama bir uyum çabasıdır (Öztürk 2018). Uzun süreli savaşlar, doğal afetler, tekrarlayan travmatik yaşantılar ve çocuk yetiştirme stillerinin kötüye kullanımı bireylerde optimal bir seviyede olan dissosiyatif yaşantıları klinik bir seviyeye taşıyabilmektedir (Öztürk 2018, Öztürk 2016).

Psikotarihsel bakış açısı da tam olarak burada devreye girerek, insanları gruplar içinde birbirine bağlayan bu yapının kökeninin çocuk yetiştirme stilleri, aile yapısının ve çocuk istismar ile ihmalinin tarihsel gelişimi ile ilişkili olduğu söylemektedir. Kolektif olarak yaşanan savaş, soykırım gibi travmaların ise, tarihsel ölçekte grup dinamiklerinin oluşumuna ve sosyal çevresiyle olan ilişkisinin doğası gereği bireylerin psikolojilerini de dolaylı yoldan etkilediği fikri öne çıkmaktadır (Öztürk 2016, De Mause 2002).

Psikotarihsel Açıdan Çocuk Yetiştirme Stilleri Ve Toplumsal Etkileri

Psikotarihin gelişiminde çocukluk çağının tarihi ve bu konudaki çalışmalarıyla bilinen Lloyd de Mause'un araştırmalarının önemi oldukça büyüktür. Tarih boyunca insanlar ve toplum etkileşim halinde gelişmiş ve değişmiştir ki bu süreç hala devam etmektedir. Toplum ve bireyler arasındaki etkileşimin, en önemli bileşenlerinden bir tanesi de insanların çocuklarını hangi tarzlarda yetiştirdikleridir. Farklı toplumlar ve farklı zamanlarda, çeşitli çocuk yetiştirme tarzları var olmuştur (Öztürk 2016, De Mause 1997, De Mause 1979). Çocuk yetiştirme tarzları ile çocukların aile içinde istismar ve ihmal edilmelerine yönelik bakış açısı da birbiriyle iç içe olan iki konudur. Ebeveynlerin çocuklarına yönelik tutumları ve çocuklarını yetiştirme tarzlarına bağlı olarak, geçmişe doğru gittikçe çocukların travmatize edilme oranlarında da artış olduğu görülmektedir.

Aile yapısı ve çocuk yetiştirme tarzları, bireyler ve toplum arasında bir köprü görevi görür. Bu da ebeveynlerin çocuklarını nasıl yetiştirdiğinin toplumsal değişimler ve tarihsel hareketlerle olan ilişkisini açıklar (Öztürk 2016, Öztürk 2003). Lloyd de Mause, "Foundations of Psychohistory" isimli psikotarihe ilişkin kitabının başında, "çocukluk tarihinin daha yeni yeni uyanmaya başladığımız bir kâbus olduğunu ve tarihte geriye doğru gittikçe, çocukların öldürülme, terkedilme, fiziksel, duygusal ve cinsel olarak istismar edilme oranlarının da arttığını belirtmiştir. Lloyd de Mause, bu doğrultuda, tarih boyunca, çocukların yetiştirilme stillerinin gelişimine dair kuramsal bir çerçeve sunan tarihin psikojenik teorisini ortaya sunmuştur. Altı evreli bir model oluşturan De Mause, bu evrelerin ebeveynlerin empati düzeyleri ve çocuklarına yönelik tutumlarına göre farklılaştığından bahsetmiştir. Çocuk yetiştirme stilleri, toplumların duygusal yapısında belirleyici rol oynama ve nesiller arası aktarımını sağlama misyonuna sahiptir (Derin 2018, Öztürk 2016, De Mause 1979).

Erken infantisidal dönem, çocuk ve bebek kurban etme ritüellerinin oldukça yüksek olduğu dönemlerdir. Geç infantisidal dönemde, çocuk ve bebek kurban etme ritüelleri azalmaya başlamış ve bunun yerine aileler çocuklarını terk etme davranışları gösterme eğiliminde olmuştur. Öldürülmeyen çocuklar, ebeveynleri tarafından fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddete bu dönemlerde yoğun olarak maruz kalmışlardır. Ebeveynler çocuklarını kendileri yetiştirmek yerine, ev dışında yerlere hizmetçi olarak da göndermişlerdir ve çocuklar bu yerlerde de istismar edilmeye devam etmiştir. Bir sonraki yüzyılda, ambivalan çocuk yetiştirme stiline hakim olduğu dönemlerde, çocuk yetiştirmeye dair gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Çocukların nasıl

yetiştirilmesi gerektiğine dair standartlar oluşmaya başlamıştır. Bu dönem artık çocuğun hakları olan bir birey olarak görülmeye başladığı dönem olarak nitelendirilebilir. Sonraki intruzif dönemde, ebeveynler çocuklarını kendileri yetiştirmeye başlamış ve böylece daha önce olmayan bir ebeveyn çocuk ilişkisinin kurulmasının da önü açılmıştır. Yine de çocuklar, ebeveynlerine itaat edecek yapıda yetiştirilmiştir. Sosyal edici dönemde, çocuklara yönelik empati ilk defa ortaya çıkmaya başlamıştır. Çocuklar toplumdaki yetişkinlerin standartlarına göre yetiştirilmiştir. Fiziksel ve cinsel şiddetin yoğunluğu azalmış ancak yerini psikolojik şiddet ve çocuğu manipüle etme davranışlarına bırakmıştır. Son olarak, yardım edici çocuk yetiştirme stiline hâkim olduğu dönemde ise, yetişkinlerin toplumsal standartlarına uyacak çocuk yetiştirme amacı yerini çocuğun ihtiyaçlarını ve refahını amacına bırakır. Ebeveyn çocuğu kendine has bir birey olarak algılar ve ona kendi hedeflerini gerçekleştirme, büyümesi ve gelişmesi için destekleyici bir rol üstlenir (Derin 2018, Öztürk 2016, De Mause 1979).

Tarihsel gelişimi anlamak için, çocukluk çağının tarihini anlamak bir gerekliliktir. Çocukluk çağının tarihi, tarihsel boyutta grup psikoloji ile temelden ilişkilidir. Aynı dönemlerde yaşayan insanların büyük bir çoğunluğunun benzer çocuk yetiştirme stillerine sahip olması beklenmektedir. Bunun sonucu olarak, aynı dönemde yaşayan ve aynı yetiştirme stilleriyle büyüyen çocukların benzer travmalara sahip olması beklenmektedir. Daha geniş bir perspektiften bakılırsa, bireysel travmalar kendini kolektif travmalar olarak kitlesel şekilde gösterme özelliğine sahiptir.

Bireysel ve Kolektif Travma ile Şiddet

Kolektif travma, bir toplulukta birçok kişi tarafından tecrübe edilen travmatik bir olayın, sadece bireysel olarak değil, kolektif olarak yaşanan psikolojik sonuçlarını ifade eder. Bu durumda kitlesel travmatik olaylar, bireysel tecrübe edilen travmaların bireysel belleği etkilediği şekilde, kolektif belleği etkilemektedir. Travmaya ilişkin bu kolektif bellek, bireysel travmalardan farklı olarak, olayı sadece yaşayan kişilerden daha geniş bir kitleye etki eder. psikotarihsel açıdan kolektif travma ele alındığında, soykırımlar, savaşlar gibi etkileri direkt olarak görülen travmatik olayların yanı sıra, benzer çocuk yetiştirme stillerine bağlı olarak gelişen ihmal ve istismarın etkileri, bireysel boyutun ötesinde kolektif bir boyut da kazanmasına neden olur (Hirschberger 2018).

Benzer travmalardan etkilenen insan toplulukları, travmanın psikolojik etkilerinden kaynaklı yoğun stres altında olurlar. Yoğun stres altında ve kendilerini tehdit altında hissedilen bireyler, kendilerini ait hissettikleri gruplara ve insanlara yakınlaşma eğiliminde olurlar. Kendini koruma amaçlı bilinçdışı olarak gerçekleşen bu durum, bireylerin bir araya gelerek ortak bir grup bilinci oluşturmasının yolunu açar. Stres altında bir araya gelen gruplar, daha az demokratik olmalarının yanında hiyerarşik yapıda olma eğilimindedir. Oluşan bu grup yapısı, bireylerin bireysel olarak sergilemeyecekleri davranışları grup konsensüsü ile sergilemesine neden olur. Bu tarz gruplar genel olarak otoriter bir lider altında daha da birleşirler ve liderlerin oluşumu da bu tarz gruplar içinde daha hızlı gerçekleşir. Liderin karakter özellikleri, grubun yapısı ve ihtiyaçları ile içinde bulunulan durumun gerekliliklerini kapsayan kompleks bir süreç burada ortaya çıkar (Bloom 2009).

Lloyd de Mause, grup psikolojisi üzerine yazdığı çalışmalarında, ortak çocuk yetiştirme stillerinden hareketle, ebeveyn çocuk ilişkilerinin yapısının tarihteki toplumsal şiddet olaylarının üzerinde etkin rol oynadığını ileri sürmüştür. Tarihin psikojenik teorisinin içinde, liderlerin yükselişi ve lider analizlerinin yanı sıra, tarihsel grup fantezilerini tanımlamıştır. De Mause, tarihsel grup fantezileri olarak adlandırdığı teorisinin bu parçasını dört evrede ele almış ve tarihin psikojenik teorisinin bir parçası olarak analiz etmiştir (De Mause 2002, De Mause 1997, De Mause 1979).

De Mause'un Grup Fantezi Döngüleri

Lloyd de Mause'un yenilikçi, bunalımlı, manik ve savaş dönemi olarak dört evrede ele aldığı grup fantezileri, temelde Amerika Birleşik Devletleri'nin tarihini incelediği araştırmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. De Mause bu döngülerini aynı zamanda sembolik olarak, Stanislov

Groß'un "Prenatal Matriks" olarak ele aldığı doğum travması evreleriyle bağdaştırmıştır. Otto Rank'e göre; doğum, insan varoluşunun doğası nedeniyle karşı karşıya kaldığımız ve kaçınmadığımız travmalardan birisidir ve oldukça güçlüdür. Annesinin karnında oluşan ve o doğuma kadar yalnızca anne karnında yaşamını sürdüren bebek annesinden ilk fiziksel ayrılığını bu sırada deneyimler. Anne karnının koruyucu ortamından, hiç bilmediği bir çevreye ve doğum gibi şiddetli bir olay ile geçiş yapmak, insanın karşılaştığı ilk şiddetli travmadır (Rank 1993, De Mause 1979).

DeMause, doğum öncesi travması ve grup fantezilerine ilişkin olarak, doğum öncesinin travmatik oluşunun bir ölüm ve yeniden doğum mücadelesi döngüsünü yarattığı ve bu döngünün grup fantezileri olarak varlığını sürdürmeye devam ettiği belirtmiştir. Çocuk yetiştirme stilleri ve çocukluk çağının tarihine olan etkisinin oldukça fazla olduğunun ve psikotarih için önem arz eden bir husus olduğunu da belirtmiştir (De Mause 1981).

Yenilikçi Dönem: Bu dönem yeni bir psikosınıfın oluşmaya başladığı ve doğum evresinin ilk döneminde olduğu gibi olumlu gelişmelerle betimlenen bir dönemdir. Yeni buluşların, toplumsal ilerlemenin yaşandığı bu dönemler, aynı zamanda refah dönemlerini ve kadınlar ile azınlıklar için de olumlu gelişmelerin ve toplumsal kabulün yaşandığı evredir (De Mause 1979).

Bunalımlı Dönem: İlk evrede yaşanan gelişmeler ve yeni psikosınıflar, daha eski psikosınıfları rahatsız etmeye başlar. Yeni toplumsal düzenlemelerden kaynaklanan refah, kaygı duymalarına ve bunun sonucu ortaya çıkan suçluluk hislerine bağlı olarak depresif belirtiler de ortaya çıkartır. Bu ruhsal çöküş durumu sonucu çocukluk çağına ait travmalar da baskın gelmeye başlar ve yavaş yavaş dünyanın kontrolünün elden çıktığı düşüncesi oluşur. Toplumsal ilerleme artık geriye doğru gitmeye başlar. Azınlık ve kadınların haklarına yönelik gelişmeler durur ve çeşitli önemli tarihsel olaylar patlak vermeye başlar (De Mause 1979).

Manik Dönem: Ekonomik düzelme yeni endişeleri ortaya çıkarırken, tehditkâr canavarlar, cezalandırıcı anneler, bozulan safkanlık, intihar düşünceleri ve zararlı yabancılar ile ilgili grup fanteziler kendini göstermeye başlar. Ulus, kriz dönemine karşı manik bir savunma geliştirir ve spekülasyon yatırımlar, boş yere askeri birikimler, para ve kredi patlamaları, yabancı karşıtlığın gibi durumlar ortaya çıkar. Çocuklukta elde edilemeyen sevgi arayışı, anne dışında bir sevgi nesnesi bulunarak ona yansıtılır ve bu sevgi kaynaklarının kontrol edilmesi amaçlanır (De Mause 1979, De Mause 1981).

Savaş dönemi: Herhangi bir suçluluk duygusunun ortaya çıkmayacağına emin olunan bir düşman bulunduğu anda, ulus gençlerini ölmek ve öldürmek üzere savaşa gönderir. Burada diğer ulusun gençleriyle çarpışarak, gençler bütün ulusun suçluluk duyguları için bir zehir konteynırı görevi görürler. Toplumsal cinsiyet açısından, savaş işe erkekliğin yenilendiği ve kurtarıldığı; bununla birlikte dünyanın yeniden doğuşu ile betimlenen bir dönem başlar. Bu fedakârlık sonrası, ulus yeni bir aşamaya dönüş yapar (De Mause 1979).

Grup fantezi döngülerine dair yazıları incelendiğinde De Mause grup fantezilerinin bazı belirgin özellikleri olduğunu belirtmiş ve bunları teker teker açıklamıştır. De Mause, bu özellikleri açıklarken bireysel savunma mekanizmalarının işleyiş şekline de yararlanmış ve psikotarih üzerine çalışırken savunma mekanizmaları ile işleyişlerine hâkim olmanın araştırmacılar için önemli bir gereklilik olduğunu savunmuştur (De Mause 1979).

Bireylerin erken çocuklukta yeterince karşılanmayan sevgi ihtiyaçları, bireyselden toplumsal tarafa doğru yer değiştirerek, toplumsal bir bağlamda ifade bulmaktadır. Yer değiştirmeler, aile yaşantısından, dini ve politik tarafa doğru gerçekleşmektedir. Kitlesele olarak sahip olunan çocukluk çağı travmalarının, sevgi eksikliğinden kaynaklanması ve bunların savaşlar gibi kitlesele şiddet olaylarının arka planını oluşturması fikri ilk başta gerçeklikten uzak da olsa, psikotarihin diğer çalışma alanlarının bilgi birikimi ile de birleştirince oldukça anlam kazanan bir konsepttir (De Mause 2002, De Mause 1981, De Mause 1979).

Benzer çocuk yetiştirme tarzları ile büyüyen çocukların, ebeveynlerinden kaynaklı olarak maruz kaldıkları travmalar da birbirlerine benzerlik gösterebilir. Bu travmalardan kaynaklanan, baskılanmış arzularını ve öfkelerini dışarı vurmaya, yasaklara karşı direnç göstermek ve tüm

bunlara karşı kendilerini savunma ihtiyacı duymaları da grup fantezilerinin belirgin özellikleri arasında sayılabilir. Bu noktada temel amaç, travmaya ilişkin bellekte bulunan bütün izleri ve etkileri işleyerek, travma ile parçalanmış ruhsal bütünlüğü tekrardan kazanmaktır. Grup fantezileri aynı zamanda, bireylerin ortak sahip oldukları bireysel ve kendilerine sıkıntı veren duygularının yükünden kurtulmalarını sağlama gibi bir işlevi de vardır. Kişilerin bireysel psikolojileri için aslında iyileştirici bir rol üstlenebilir. Bu durumu açıklamak için uç bir örnek olarak, zorunlu göç vb. durumlar nedeniyle kendi kültürlerinden ve dolayısıyla grup fantezilerinden kopan insanların arasında yaşanan anksiyete yaygınlığı gösterilebilir (De Mause 2002, De Mause 1981, De Mause 1979).

Grup fantezilerinin tamamının, belirli bir toplum içinde şekillenmesi ve o topluma özgü karakteristik niteliklere sahip olması beklenmektedir. Belirli bir zaman dilimi içerisinde, toplumsal iletişimin de yardımıyla oluşması ve herkesi kapsayan bir nevi gizli bir dil haline gelmesi gerekir. İçinde buldukları toplumun içinde şekillenirken, o toplumun tarihinden ve geçmiş yaşantılarından da bağımsız olarak oluşmazlar. Geçmişte yaşanan tüm tarihsel olayların izi, o toplumun grup fantezilerinin içinde kendini göstermesi beklenecektir. Her toplumun içinde oluşan ve gelişen grup fantezilerinin oluşma dönemleri olduğu gibi, bir de çöküş dönemleri vardır. Bu doğrultuda, bilinçli bir şekilde olmadan, bu grup fantezilerinin yok olmasını sağlayacak grup dinamikleri ortaya çıkar. Bu şekilde, toplumsal düzen eski haline döndürülmeye çalışılır ve yeni bir döngü içine girilir (De Mause 2002, De Mause 1981, DeMause 1979).

Tarihe damgasını vuran liderlerden örnek verilirse, bu liderlerin bir toplumun çoğu tarafından sevildiği ya da korkulduğu ama gündemde olduğu dönemler olduğu gibi, düşüşe geçtikleri dönemler de yaşanır. İdealize edilen, sevgi kaynağı haline getirilen liderden, takipçilerinin refahını sağlayamayan ve grup fantezilerinin temellerini desteklemeyen kişilere dönüşür. Eskiden gördükleri saygıyı göremezler. Bu çöküş dönemleri, grupların içinde belirsizlikten kaynaklı endişe ve öfke gibi duyguların yayılmasına neden olur. Gruplar arasında ayrışmaların şiddetlendiği ve herkesin birbirini tehdit olarak görmesi bu dönemlerin özelliklerindedir. Bu noktadan sonra, grup olarak yaşanan, trans hali ancak şiddetli bir tarihsel olay ile birlikte enerjisini boşaltabilir. Bu dönemde yaşanan hiçbir olayın nedeni, gerçekten var olan şeylere bağlanamaz ve genelde hepsinin temeli bir fanteziden ibarettir. Tarihsel hafıza kaybı da bu dönemler için bir kuraldır. Uluslar tekrar tekrar aynı döngünün içinden geçebilir ancak hiçbir zaman bir önceki döngüde yaşanan kayıplar hatırlanmaz ya da bu sefer de aynılarının olabileceği öngörülmez. Şiddet olaylarının ortaya çıkması da kaçınılmazdır ve bu şiddet olayları her zaman kitlesel boyutta yaşanır (De Mause 2002, De Mause 1981, De Mause 1979).

İnsanın içine doğup yaşadığı çevre, kendisinden çok daha eski zamanlardan itibaren değişip gelişerek bulunduğu hale gelmiştir. Bu nedenle, birey psikolojisini göz önüne alırken, önem vermemiz gereken sosyal çevrenin oluşumu görüldüğünden çok daha kompleks bir yapıya sahiptir. Psikotarih bu noktada, tarih boyunca her dönemde değişen grup dinamikleri ve davranışlarına yönelik farklı bir bakış açısı sunmakta ve insanın sosyal çevresini, grup içinde sergilediği davranışların nedenlerini anlama konusunda yardımcı olan bir alandır (De Mause 1982).

Toplumsal ölçekteki şiddet olayları ve bunların birbirini izleyen döngüler halinde devamının, ortak bilinçdışı öğeler, psikotarihin deyişiyle grup fantezileri ile ilişkisinin olduğu söylenebilir. Ortak çocuk yetiştirme stilleri, kültürel özellikler ve ortak grup dinamikleri toplumsal olayların oluşumunda rol sahibi olabilir. Bu doğrultuda, psikotarih biliminin araştırma yöntemlerinden yararlanarak, grup dinamikleri ve şiddet olaylarının bağlantısı üzerine daha detaylı araştırmalar yapılarak, bu soruna farklı bir bakış açısı kazandırarak çözüm yollarına katkı sağlamak, toplumsal gelişim ve ilerleme için de önem arz eden bir konudur. Psikotarih, travmatik olayların hem bireysel hem kitlesel etkilerini anlamaya yardımcı olmakla beraber, bireysel ve toplumsal şiddet olaylarının nedenleri ile ilgili de farklı bir perspektiften bakmayı sağlayan bir çalışma alanı olma özelliği taşımaktadır. Travmaların bireysel etkilerinin yanında, kitlesel olarak deneyimlenen travmaların psikolojik etkilerinin araştırılması, bu durumlardan etkilenen bireylere en kısa

sürede nitelikli ve etkin psikolojik desteğin verilebilmesi için önem arz etmektedir (Öztürk 2018, Öztürk 2016).

KAYNAKÇA

- Bloom, Sandra L. "An Elephant in The Room: The Impact of Traumatic Stress On Individuals And Groups." *The Trauma Controversy: Philosophical and Interdisciplinary Dialogues*. 2009
- De Mause, Lloyd. "The Fetal Origins of History." *The Journal of Psychohistory* 9.1., 1981.
- Demaue, Lloyd. "Historical Group-Fantasies." *The Journal of Psychohistory* 7.1., 1979.
- Demaue, Lloyd. "The Evolution of The Psyche and Society." *The Journal of Psychohistory*, 2002.
- Demaue, Lloyd. "The Psychogenic Theory of History." *The Journal of Psychohistory*, 1997.
- Demaue, Lloyd. *Foundations of Psychohistory*. Londra: Creative Roots Pub, 1982.
- Demaue, Lloyd. *The Emotional Life of Nations*. Karnac Books, 2002.
- Derin, Görkem. "Kuşaklararası Eksende Psikotarih Temelli Çocuk Yetiştirme Stillerinin Travma, Bağlanma Ve Dissosiyasyon Açısından İncelenmesi." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. 2018.
- Freud, Sigmund. *Uygurluk, Din Ve Toplum*. Öteki Yayınları, Ankara, 1995.
- Freud, Sigmund. *Group Psychology and The Analysis of The Ego*. WW Norton & Company, 1975.
- Han, Byung-Chul. *Şiddetin Topolojisi*. Çev. Dilek Zaptçioğlu. Metis Yayınları, İstanbul, 2017, Ss.1-65.
- Hirschberger, Gilad. *Collective Trauma and The Social Construction of Meaning*. *Frontiers In Psychology*. 2018.
- Hogg, Michael A., ve diğer. *Sosyal Psikoloji*. Ütopya Yayınevi, 2011, Ss.483 -500.
- Jung, Carl Gustav. *The Archetypes and The Collective Unconscious*. Routledge, 2014.
- Kohut, Thomas A. "Psychoanalysis as Psychohistory or Why Psychotherapists Cannot Afford to Ignore Culture." *The Annual of Psychoanalysis*, 2003.
- Lacapra, Dominick. *Trauma, History, Memory, Identity: What Remains? History and Theory*, 55(3), 2016, Ss.375-400.
- Le Bon, Gustave. *Kitlelerin Psikolojisi*, Çev. T. Sağlam, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001.
- Öztürk, Erdinç. "Travma Merkezli Alyans Model Terapi: Dissosiyatif Kimlik Bozukluğunun Psikoterapisi." *Türkiye Klinikleri Psychology-Special Topics* 3.3. 2018.
- Öztürk, Erdinç. "Psikotarih Açısından Çocuk Yetiştirme Tarzları Ve Çocuk İstismarı." *Türkiye Klinikleri Journal Of Forensic Medicine-Special Topics*, 2(3), 2016, Ss. 24-34.
- Öztürk, Erdinç. "Travma Kökenli Dissosiyatif Bozukluk Vakalarının Ailelerinde Çocukluk Çağı Travmalarının Sıklığı." *Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, 2003.
- Rank, Otto. *The Trauma of Birth*. Courier Corporation; 1993.
- Robben, Antonius CGM, And Marcelo Su'arez-Orozco. *Cultures Under Siege: Collective Violence And Trauma. Vol. 11*. Cambridge University Press, 2000, Ss.1-20.
- Şar Vedat Ve Öztürk Erdinç. "A New Core Psychological Structure in Understanding Dissociation: The Sociological Self." *Chicago; Critical Issues Column, Newsletter, International Society for The Study of Dissociation*; 2003, Ss.4-5.
- Wei, Ran. "Effects of Playing Violent Videogames on Chinese Adolescents Pro-Violence Attitudes, Attitudes Toward Others, And Aggressive Behavior." *Cyberpsychology & Behavior*,10(3), 2007, Ss. 371-380.
- Ziyalar, Adnan. *Sosyal Psikiyatri*. Yüce Yayınları, İstanbul, 1999, Ss.84 -91.